Ики сајлы чәдвәлдән көрүндүјү кими тут ипәкгурдунун јолухучу хәстәликләриндән вә зәрәрвеичиләриндән ипәкчилик тәсәррүфатларына дәјән игтисади зәрәрин һәчми илин мүхтәлиф ајларында 4,2%-дән 10,5%-ә гәдәр дәјишир. Үмумијјәтлә, һәмин амилләрин тә'сири нәтичәсиндә өлкәнин ипәкчилик тәсәррүфатларында илдә 8%-ә гәдәр аз барама тәдарүк едилир.

Апардығымыз тәдгигатлар нәтичәсиндә мүәјјән едилмишдир ки, Вјетнам Сосиалист республикасынын ипәкчиликлә мәшғул олан рекионларында тут ипәкгурдунун јолухучу хәстәликләриндән: бактериоз - гаратулуг, сысгалыг, септисемија; көбәләк - мускардина, фузариоз, аспергиллиоз; вирус - сарылыг; ибтидаиләрдән - пебрина хәстәликләри кениш јајылмышдыр.

Чәдвәл 2

Лам-Донг әјаләтиндә тут ипәкгурду хәстәликләринин вә зәрәрверичиләринин барама истеһсалына вурдуғу зәрәрин һәчми, %-лә (икииллик орта рәгәм)

Илин ајлары	Тәкрарда бараманын күтләси, г	Нүмунәдә олан бараманын мигдары (әдәд)	Кар-чыхар барама (әдәд)	Кар-чыхар барама %-лә
Јанвар	1000	630,0	42,5	6,8
Феврал	1000	569,0	30,0	5,3
Март	1000	684,5	52,0	7,6
Апрел	1000	650,5	46,5	7,1
Мај	1000	661,5	37,7	5,7
Ијун	1000	609,3	54,0	8,8
Ијул	1000	627,7	49,1	7,8
Август	1000	572,2	60,3	10,5
Сентјабр	1000	676,0	42,3	6,3
Октјабр	1000	644,0	55,0	8,5
Нојабр	1000	—	—	—
Декабр	1000	652,0	27,0	4,2
Иллик орта		623,6	45,1	7,2

Ев милчәјинин јајылма ареалы тут ипәкгурдунун јолухучу хәстәликләриндән даһа кениш олмагла онлар тут ипәкгурдларынын III-V јашларда күтләви тәләфатына сәбәб олур. Әкәр онлар сүфрәләрини тут ипәкгурдларынын бәдәнинә V јашын ахырынчы күнләриндә дахил едиләрсә белә гурдлар барама сарыдыгдан сонра, һәмин сүрфәләр бараманы дешәрәк орадан чыхыр вә ону ачылмаг үчүн јарарсыз едир.

Апардығымыз иш Вјетнам сосиалист республикасы ипәкчилијиндә көстәрилән хәстәлик вә зәрәрверичиләрә гаршы үмуми мүбаризә тәдбирләринин ишләнмәсиндә вә дүзкүн истигамәтләндирилмәсиндә мүһүм рол ојнамышдыр.

СИНТЕТИК СЕЛЕКСИЈА МЕТОДУ ИЛӘ ЈЕНИ ЈАРАДЫЛАН ГӘЛӘБӘ ТУТ ИПӘКГУРДУ ЧИНСИ

Н. Һ. БӘДӘЛОВ, кәнд тәсәррүфаты елмләри доктору,
З. А. ҺАЧЫЈЕВА, кәнд тәсәррүфаты елмләри намизәди
Азәрбајчан Елми Тәдгигат Ипәкчилик Институту

Һејвандарлығын мүхтәлиф саһәләриндә олдуғу кими ипәкчилијин селексијасында да вачиб вә актуал проблемләрдән бири јени чинс вә һибридләрин јарадылыб тәтбигиндән ибарәт олмалыдыр.

Илк дәфә олараг Азәрбајчан ипәкчилијиндә селексија-дамазлыг ишләринин методларыны, ајры-ајры проблемләрини өјрәнән вә нәтичәдә ағбарамалы ипәкгурду чинс вә һибридләринин јарадылмасынын тәшәббүскары олан ипәкчилик институту һазырда бу истигамәтдә тәдгигат ишләрини давам етдирир.

1988-чи илдән башланылмыш селексија ишләриндә сечмә әсасән гурдларын комплекс тәсәррүфат гијмәтли көстәричиләринә көрә апарылыр. Анчаг әсас истигамәт тут ипәкгурдунун бүтүн дөврү әрзиндә јашама габилијјәтинин јүксәк олмасына, барамадан ипәк

чыхымына, сапын узунлуғуна вә ипәк телинин назиклијинә јөнәлдилир.

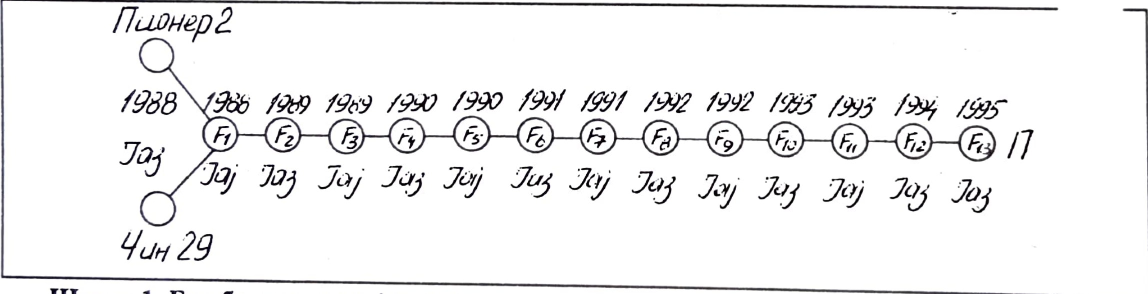
Селексија ишинә башламаздан әввәл мүхтәлиф ҹоғрафи мүһитдән кәтирилмиш ҹинсләрин био-техноложи көстәриҹиләрини республика шәраитиндә өјрәнәрәк (1988-1989-ҹу илдә) онларын ичәрисиндән гаршыда гојулан тәләбаты гисмән өдәјән сечилмиш ҹинсләр арасында синтетик үсулла 14 дамазлыг һибрид комбинасијалары әлдә едилмишдир. Селексија ишләриндә биринҹи вә ән әсас үсуллардан бири популјасија селексијасы үчүн илкин материалын формалашмасы һесаб олунур, белә ки, бу аналитик вә синтетик јолла алына биләр.

Чохиллик селексија тәдгигатларынын нәтиҹәси көстәрир ки, синтетик үсул ән сәмәрәли һесаб олунур. Бу һалда комбинатив дәјишкәнликдән истифадә едилмәси мүмкүндүр вә валидејн ҹинсдән бириндә чатышмајан әламәтләри һибрид башга валидејндән ирсән ола биләр.

Синтетик селексија үсулу илә һазырланмыш 14 дамазлыг һибридләринин мүгајисәли өјрәнилмәси иши апарылмыш вә гаршыја гојулан тәләбата нисбәтән ујғун олан Пионер 2 х Чин 29 кәләҹәк селексија иши үчүн илкин материал олмуш вә шәрти олараг II хәтти адландырылмышдыр.

Јени хәттин јарадылмасы мәгсәдилә диггәтли олараг 13 нәсил сечмә апарылмышдыр. Сечмә дөврүндә инбридинг, аиләләр арасы аутбридинг ҹүтләшдирилмәләрдән истифадә етмәклә, јемләмәнин јаз вә јај мөвсүмләриндә, мөвсүмләрарасы фәрдләрин ҹүтләшдирилмәси, гуру бараманын ачылмасындан башга јаш барамаларын нәсилләр үзрә техноложи анализинин апарылмасы вә мүасир селексијанын мүхтәлиф гајдаларындан истифадә етмәклә арзу олунан нишанәләрин нәсилдә мөһкәмләндирилмәси јүксәк биоложи вә техноложи көстәриҹиләрә малик олан јени Гәләбә ҹинсинин јарадылмасына имкан вермишдир. (1-ҹи шәкил)

Гәләбә ҹинсинин гурдлары ағдыр, үзәриндә ајпара гара халлары вардыр, барамалары исә узунсов зәиф кәмәрлидир. (2-3-ҹү шәкил). Греналарынын дирилмәси 99,2 вә гурдларынын јашама габилијјәти 98,6% олуб, јемләмә müддәти 27,2 күн давам едир. Дири бараманын орта күтләси 1,88 г, ипәклилији исә 23,1%-дир. 1 г гурддан 4,38 кг барама мәһсулу верир. Барама пәрдәсинин ачылмасы 88,5 фаиз, барамадан ачылан ипәк телинин үмуми узунлуғу 1381 м олмагла, ипәк чыхымы 43,5 фаиз тәшкил едир. Назиклији исә 3976 м/г-дыр. Чох мараглы олар ки, јени јарадылмыш хәтти валидејнләринин орта көстәриҹиси илә мүгајисә едәк (1-ҹи ҹәдвәл)

Шәкил 1. Гәләбә ҹинсинин јарадылмасы схеми

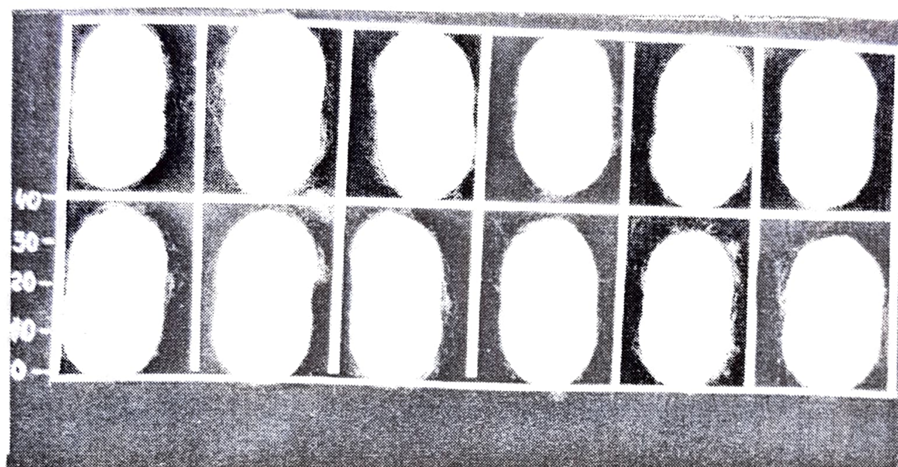
Шәкил 2. Гәләбә ҹинсинин гурдлары

1-чи чәдвәл

Јени јарадылмыш Гәләбә чинсинин әсас көстәричиләринин валидејнләринин орта көстәричиләри илә мүгајисәси

Чинсләр	Гурдларын јашама габилијјәти, %	Дири барамасын күтләси, г	Гуру барамадан ипәк чыхымы, %	Барамадан ачылан ипәк телинин узунлуғу, м	Ипәк телинин назиклији, м/г
Пионер 2 вә Чин 29 (валидејн)	98,0	1,53	42,4	1083	3850
Гәләбә чинси	98,6	1,88	43,5	1381	3976
валидејнә көрә%	100,6	123,0	102,6	127,5	103,3

Чәдвәлдән ајдын көрүнүр ки, доғрудан да јени јарадылмыш II хәтти 5 әсас көстәричијә көрә валидејнләринин орта рәгәминдән нәзәрә чарпачаг дәрәчәдә фәргләнир. Гәләбә чинсинин бүтүн истигамәтдә һибридләри институтун експериментал һибрид сынағында јохланылыр.

Шәкил 3. Гәләбә чинсинин барамалары

2000-чи илдән башлајараг селексија лабораторијасынын әмәкдашлары сәрбәст базар мүнасибәтләри шәраитиндә барама, ипәк вә грена истеһсалынын игтисади сәмәрәлилијини артырмаг мәгсәдилә истеһсалатын вә сәнајенин мүасир тәләбатларына чаваб верән јени перспективли тут ипәкгурду чинс вә һибридләринин јарадылмасыны гаршыларына мәгсәд гојмуш вә бу истигамәтдә елми тәдгигат ишләрини давам етдирирләр.

